

III cz. *Dziadów* w pigułce

→ Geneza utworu

- napisane w ciągu jednej wiosny 1832 r. w Dreźnie – dlatego nazywane *Dziadami drezdeńskimi* (w odróżnieniu od *Dziadów wileńsko-kowieńskich* obejmujących cz. II i IV)
- temat zaczerpnięty z wydarzeń rzeczywistych – nawiązanie do procesu filomatów i filaretów, po którym poeta został zmuszony do opuszczenia kraju; dramat ten odnosi się także do aktualnych wydarzeń historycznych – powstania listopadowego – o którym Mickiewicz nie mógł pisać bezpośrednio

→ Elementy świata przedstawionego

- czas akcji aktu I: wydarzenia powiązane z rytmem obrzędowym – rozgrywają się od 1 XI 1823 r. do nocy dziadów 1824 (około roku), podczas Bożego Narodzenia (sceny I, II, III) i Wielkanocy (scena V)
- miejsce wydarzeń: Litwa, więzienie w Wilnie, dom pod Lwowem, Warszawa, Rosja (*Ustęp*)
- budowa: *Prolog*, Akt I (sceny I–IX), *Ustęp*, *Do przyjaciół Moskali*
- główni bohaterowie: postacie historyczne – filomaci i filareci, np. Jan Sobolewski (filomata i filareta, nauczyciel skazany na zesłanie, który zmarł w Archangielsku), Feliks Kółakowski (filareta, poeta zesłany do Kazania), Tomasz Zan (współzałożyciel Towarzystwa Filomatów), Adolf Januszkiewicz (student, uczestnik powstania listopadowego, zesłany na Sybir), Ignacy Domeyko – Żegota (filomata, powstaniec listopadowy), Piotr Wysocki (organizator wybuchu powstania listopadowego), Ludwik Nabelak (N*** uczestnik napadu na Belweder), Adam Gurowski (A*** G*** brał udział w powstaniu); urzędnicy carscy: Mikołaj Nowosilcow (od 1824 r. kurator okręgu wileńskiego), Leon Bajkow (sekretarz Nowosilcowa); przedstawiciele młodego pokolenia rosyjskich patriotów: Michał Bestużew, Konrad Rylejew (uczestnicy ruchu dekabrystów, poeci wspomniani w wierszu *Do przyjaciół Moskali*); bohaterowie wzorowani na postaciach historycznych, np. Ewa i Marcelina – imion użyły im Ewa Ankwiczówna i Marcelina Łempicka; Doktora (pierwowzoru doszukiwano się w postaci Augusta Bécu); Pani Rollison (Felicjana Mollesonowa); postacie fikcyjne: Ksiądz Piotr, Kapral, Guślarz; istoty nadprzyrodzone: anioły, diabły, duchy dobre i złe, które ingerują w wydarzenia lub je kreują

→ Najważniejsze wydarzenia w utworze

- *Prolog*: w nocy z 22 XI na 23 XI 1823 r. samotny więzień przechodzi metamorfozę, której symbolicznym znakiem jest zmiana imienia – z Gustawa na Konrada (z kochanka z II cz. *Dziadów*, który targnął się na swoje życie, w patriotę poświęcającego się ojczyźnie, polskiego Prometeusza)
- sc. I: w Wigilię Bożego Narodzenia około północy w celi Konrada spotyka się grupa więźniów; pomaga im jeden ze strażników, dawny uczestnik kampanii napoleońskiej, Kapral; Jan Sobolewski opowiada o wywózce młodych chłopców ze Żmudzi na Sybir, podkreśla ich bohaterską postawę i cierpienie; Żegota wspomina bajkę Goreckiego – metafora młodzieży litewskiej jako ziarna, które wyda kiedyś owoce (sens ofiary); „pieśń zemsty” Konrada
- sc. II: Wielka Improwizacja (manifest Konrada – poety nierozumianego przez ludzi, przekonanego o swej wyjątkowości, który rzuca wyzwanie Bogu – obwinia go o brak miłości i żąda *rzędu dusz*, aby uszczęśliwić cierpiącą ludzkość; milczenie nieba doprowadza go do największego bluźnierstwa, ale zanim wypowie: *ty nie ojcem świata, ale... / carem*, wyręczy go w tym niecierpliwym diabeł, co ratuje Konrada przed ostatecznym potępieniem (pada zemdlony na ziemię)
- sc. III: Ksiądz Piotr odprawia egzorcyzmy; w trakcie obrzędu Konrad ma wizję uwięzionego Rollisona, próbuje mu pokazać drogę do samobójstwa; Księdzu udaje się wydobyć od demonów informację, gdzie przebywa Rollison; duchowny nie poddaje się kuszeniu szatana, ratuje Konrada
- sc. IV: w dworku pod Lwowem dwie młode dziewczyny – Ewa i Marcelina – przygotowują się do snu; Ewa modli się gorąco za prześladowanych, a szczególnie – za pewnego poetę; Widzenie Ewy: Matka Boska z obrazu, który dziewczyna ozdobiła poprzedniego dnia kwiatami, podaje wianek Jezusowi, a Ten z uśmiechem rzuca kwiaty Ewie – jeden z nich (Róża) ożywa i mówi dziewczynie o swej tęsknocie, prosi o przytulenie do serca
- sc. V: Wizja Księdza Piotra – Polska zostaje przyrównana do Chrystusa w dniu Golgoty (zsyłki na Sybir, represje, męki); wybawcą ma być tajemnicza postać określona imieniem *czterdzieści i cztery*; Polska zostaje ukrzyżowana, a ostateczny cios zadaje żołdak Rosjanin; Ksiądz Piotr zapada w sen, a aniołowie zanoszą jego duszę do nieba

- sc. VI: Senator Nowosilcow ma sen, w którym widzi siebie – najpierw otrzymuje od cara list z nominacją, a w chwilę później sytuacja diametralnie się odwraca – Senator traci łaskę władcy; sen jest dziełem szatanów, które podczas snu zawładnęły duszą Rosjanina i go dręczą
- sc. VII: spotkanie w salonie warszawskim (prawdopodobnie w pałacu hrabiego Wincentego Krasińskiego); rozmowy o literaturze (towarzystwo stolikowe) i wypadkach współczesnych (towarzystwo przy drzwiach); opowieść Adolfa o losach męczonogo Cichowskiego
- sc. VIII: akcja rozgrywa się w Wilnie, w domu Senatora; incydent z wtargnięciem matki uwięzionego Rollisona; pogardliwe potraktowanie Księdza Piotra; wiadomość o śmierci Doktora zabitego przez piorun; przerażenie zgromadzonych w sali; przypowieści Księdza Piotra; spotkanie Księdza z Konradem i przepowiednia
- sc. IX: w kaplicy na cmentarzu gromadzą się ludzie przygotowujący się do obrzędu dziadów; Guślarz rozmawia z kobietą, która czeka na ducha pewnego mężczyzny; w tym czasie przybywa cierpiące Widmo (prawdopodobnie Doktora); oczekiwany duch nie pojawia się – w dali widać pędzące wozy, a na przedzie w czarnym stroju postać z raną w piersi i na czole
- *Ustęp: Droga do Rosji* (opis rozległej pustej krainy, która wydaje się nietknięta ludzką ręką); *Przedmieścia stolicy* (opis przedmieść Petersburga, kontrasty architektoniczne); *Petersburg* (opowieść o początkach rosyjskiej stolicy, opis układów panujących w stolicy, spotkanie Konrada i Oleszkiewicza); *Pomnik Piotra Wielkiego* (pod pomnikiem Piotra Wielkiego spotkanie dwóch młodzińców – pielgrzyma i rosyjskiego poety, opis pomnika cara skonstrastowany z opisem posągu Marka Aureliusza); *Przeгляд wojska* (defilada rosyjskiego wojska okupiona ofiarami w ludziach, refleksje na temat militarizmu imperialnego); *Oleszkiewicz* (spotkanie z tajemniczym człowiekiem, który przepowiada katastrofę – nadchodzącą powódź)

→ Zagadnienia do interpretacji

- martyrologia młodych pokoleń
- mesjanizm – sens cierpienia Polski i jej rola w dziejach Europy
- wyjątkowy los artysty
- wizerunek polskiego społeczeństwa
- złożony obraz narodu rosyjskiego
- poeta i jego twórczość

→ Motywy

- cierpienia
- miłości do ojczyzny
- walki o duszę człowieka
- władzy
- snu
- przepowiedni

→ Wybrane cytaty

PROLOG

- *Człowieku! gdybyś wiedział, jaka twoja władza!*
- *Ludzie! każdy z was mógłby, samotny, więziony, Myślą i wiarą zwałać i podźwigać trony.*

AKT I, SC. 2

- *Samotność – cóż po ludziach, czym śpiewak dla ludzi*
- *Kochałem tam, w ojczyźnie serce me zostało. –*
- *Ja kocham cały naród! – objąłem w ramiona Wszystkie przeszłe i przyszłe jego pokolenia,*
- *Ja i ojczyzna to jedno. Nazywam się Milijon – bo za milijony Kocham i cierpię katusze.*

AKT I, SC. 5

- *Panie! czymże ja jestem przed Twoim obliczem? – Prochem i niczem;*

AKT I, SC. 7

- *[...] Nasz naród jak lawa, Z wierzchu zimna i twarda, sucha i plugawa, Lecz wewnętrznego ognia sto lat nie wyziębi; Plwajmy na tę skorupę i zstąpmy do głębi.*

→ Ważne inscenizacje i adaptacje

- 1901 – Adama Mickiewicza „Dziady”. Sceny dramatyczne w reż. Stanisława Wyspiańskiego; Teatr Miejski w Krakowie; w roli Konrada – Andrzej Mielewski
- 1934 – *Dziady – Poema – Widowisko* w reż. Leona Schillera; Teatr Polski w Warszawie; w roli Konrada – Józef Węgrzyn
- 1967 – *Dziady* w reż. Kazimierza Dejmka; Teatr Narodowy; w roli Konrada – Gustaw Holoubek
- 1973 – *Dziady* w reż. Konrada Swinarskiego; Teatr Stary w Krakowie; w roli Konrada – Jerzy Trela
- 1989 – *Lawa. Opowieść o „Dziadach” Adama Mickiewicza* adaptacja filmowa w reż. Tadeusza Konwickiego, w roli Gustawa-Konrada – Artur Żmijewski, Gustaw Holoubek